

درس خارج فقه نظام سیاسی اسلام آیت الله اراکی رحمته الله علیه «جلسه ۶۰»

سال تحصیلی ۹۹-۹۸

مطلب اول در مبحث عدل اقتصادی، بیان رابطه بین مساوات و برابری با عدل بود که تبیین کردیم.

مطلب دوم در معیارهای عدل اقتصادی، رابطه عدل با تفاوت نیازها و استحقاق هاست.

تفاوت استحقاق و نیاز را بیان کردیم و گفتیم استحقاق مانند کسی که کاری انجام داده و مزد و اجرت حق اوست ولو اینکه نیازمند نباشد. اما تعریف «نیاز» و «نیازمند» را در نظام اقتصادی اسلام روشن می کنیم:

«نیاز» در یک تعریف اجمالی در فقه اسلامی در مقابل «غناء» قرار دارد. لذا برای روشن شدن مفهوم «نیازمند» و «فقیر»، لازم است مفهوم «غنی» و «دارا» را روشن کنیم:

در تعریف مفهوم غناء در فقه اسلامی سه عنصر دخیل است:

۱. تأمین نیاز؛ یعنی برای تحقق غنای شخص نیازهای او باید تأمین شده باشد.

۲. تأمین نیاز در حدی باشد که نیازمند را به حد زندگی متوسط اجتماعی برساند؛

نه اینکه فقط قوت لایموت داشته باشد.

۳. حداقل این تأمین نیاز برای مدت یک سال است.

بنابراین غنی کسی است که مؤونه یک سال خود را در حد متوسط جامعه دارا باشد؛

و فقیر کسی است که مؤونه و مخارج سال خود را در حد متوسط جامعه دارا نیست که

بر حاکمیت لازم است به صورت سالانه به تأمین معاش آنها در حد متوسط زندگی

جامعه؛ البته خواهیم گفت کسی که قدرت بر کار و تأمین این مقدار را دارد اما کار نمی‌کند نیز غنی حساب می‌شود و به او از زکات داده نمی‌شود.

ادله این سه عنصر:

ادله اینکه معیار در «غناء» تأمین نیاز شخص است:

روایات فراوانی در باب ۲۴ از ابواب مستحقین للزکاة وسائل الشیعه وجود دارد که ما

به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

صحیحہ سعید بن غضبان که سند صحیح است: «مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَزْوَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: نُعْطِيهِ مِنَ الزَّكَاةِ حَتَّى تُغْنِيَهُ»^۱.

روایت دیگر: «وَبِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الصَّفْرِ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْكُلُوبِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أُعْطِيَ الرَّجُلُ مِنَ الزَّكَاةِ مِائَةً دِرْهَمٍ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ مِائَتَيْنِ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ ثَلَاثَ مِائَةٍ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ أَرْبَعَ مِائَةٍ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ خَمْسَ مِائَةٍ قَالَ نَعَمْ حَتَّى تُغْنِيَهُ». نشانی: تفصیل وسائل

الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، جلد ۹، صفحه ۲۶۰.^۲

در روایات مربوط به خمس هم همین مطلب وجود دارد:

روایت مرسله حماد که مورد تایید وتصحیح علماست: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَادِ بْنِ عِيسَى عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ الْعَبْدِ الصَّالِحِ ع فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ قَالَ: وَلَهُ يَغْنِي لِلْإِمَامِ نِصْفُ الْخُمْسِ كَمَا وَلَوْ نِصْفُ الْخُمْسِ الْبَاقِي يَنْ

۱. وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۲۵۸.

۲. همان، ص ۲۶۰.

أَهْلُ بَيْتِهِ فَسَهْمٌ لِيَتَامَاهُمْ وَ سَهْمٌ لِمَسَاكِينِهِمْ وَ سَهْمٌ لِأَتْنَاءِ سَبِيلِهِمْ يُقَسَّمُ بَيْنَهُمْ عَلَى الْكِتَابِ وَ الشُّتَّةِ مَا يَسْتَعْنُونَ بِهِ فِي سَنَتِهِمْ فَإِنْ فَضَّلَ عَنْهُمْ شَيْءٌ فَهُوَ لِلْوَالِي فَإِنْ عَجَزَ أَوْ نَقَصَ عَنِ اسْتِعْنَائِهِمْ كَانَ عَلَى الْوَالِي أَنْ يُنْفِقَ مِنْ عِنْدِهِ بِقَدْرِ مَا يَسْتَعْنُونَ بِهِ وَإِنَّمَا صَارَ عَلَيْهِ أَنْ يَمُونَهُمْ لِأَنَّ لَهُ مَا فَضَّلَ عَنْهُمْ.

رَوَاهُ الشَّيْخُ كَمَا تَقَدَّمَ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: يُقَسَّمُ بَيْنَهُمْ عَلَى الْكَفَافِ وَالسَّعَةِ.^۱

به نظرمی رسد این نسخه دوم یعنی متن شیخ اصح است.

روایت دیگر: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّقَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا رَفَعَ الْحَدِيثَ إِلَى أَنْ قَالَ: فَالْنِّصْفُ لَهُ يَعْنِي نِصْفُ الْخُمْسِ لِلْإِمَامِ خَاصَّةً وَ النِّصْفُ لِلْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينِ وَ أَتْنَاءِ السَّبِيلِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ - الَّذِينَ لَا تَحِلُّ لَهُمُ الصَّدَقَةُ وَ لَا الزَّكَاةُ عَوَضَهُمُ اللَّهُ مَكَانَ ذَلِكَ بِالْخُمْسِ فَهُوَ يُعْطِيهِمْ عَلَى قَدْرِ كِفَايَتِهِمْ فَإِنْ فَضَّلَ شَيْءٌ فَهُوَ لَهُ وَإِنْ نَقَصَ عَنْهُمْ وَلَمْ يَكْفِهِمْ أَتَمَّهُ لَهُمْ مِنْ عِنْدِهِ كَمَا صَارَ لَهُ الْفَضْلُ كَذَلِكَ يُلْزَمُهُ التَّقْصَانُ.^۲

بایان

۱. همان: ص ۵۲۰.

۲. همان: ص ۵۲۱.